
TIKSLINIO NUŽUDYMO PRAKTIKOS VERTINIMAS PAGAL TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS NORMAS

Violeta Vasiliauskienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8-37) 30310
El.paštas: v.vasiliauskiene@mruni.eu*

Anotacija. Straipsnyje analizuojama tikslinio nužudymo praktika, tai yra, tokia praktika, kai tarptautinės teisės subjektas naudoja mirtiną jėgą, siekdamas tikslingai, iš anksto numčius nužudyti konkrečius asmenis, kurie nėra į juos besitaikančių asmenų sulaikyti. Straipsnyje įvertinamas šios praktikos naudojimas tarptautinio arba netarptautinio ginkluoto konflikto metu, tiriant, ar tokios praktikos panaudojimas neprieštarauja tarptautinėje humanitarinėje teisėje įtvirtintiems atskyrimo, nereikalingos žalos draudimo ir proporcingumo principams. Atskyrimo principo prasme būtina užtikrinti, jog bus taikomasi į asmenis, kurie aktyviai dalyvauja ginkluotame konflikte – tai yra, kombatantus arba asmenis, atliekančius nuolatinę kovos funkciją. Proporciningumo principas reikalauja, jog visada turi būti siekiama išvengti žalos civiliams asmenims ir objektams, taigi ir tikslinio nužudymo praktikos vykdymo metu to turi būti siekiama.

Pagrindinės sąvokos: tikslinis nužudymas, tarptautinė humanitarinė teisė, atskyrimo principas, proporcingumo principas.

ĮVADAS

Dabartiniu metu ginkluoti konfliktai vis dažniau vyksta ne tarp valstybių tarpusavyje, o tarp valstybių ir nevalstybinių ginkluotų grupių. Tokių ginkluotų konfliktų metu konflikto pusės pasitelkia įvairias kovos taktikas, kurių pasirinkimą lemia būtent pats kovos pobūdis – tai yra, kai kova vyksta tarp valstybės ginkluotųjų pajėgų ir nevalstybinių ginkluotų grupių, šios paprastai imasi tokių kovos veiksmų, kuriais siekiama valstybės ginkluotąsias pajėgas užklupti netikėtai. Atsakydamos į tokius veiksmus, valstybės vis dažniau tikslingai taikosi į konkrečius iš anksto žinomus asmenis – grupės narius, siekdamos juos nužudyti ir taip sutrikdyti grupės veiklą. Atsižvelgiant į tai, kad tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu abi kariaujančios pusės privalo laikytis tarptautinės humanitarinės teisės (toliau – THT) normose nustatytų reikalavimų, tikslinga įvertinti tokios vis plačiau naudojamos praktikos atitiktį tarptautinės humanitarinės teisės normoms.

Tikslinio nužudymo teisinis įvertinimas gali būti atliekamas pagal įvairias tarptautinės teisės normas: THT, žmogaus teisių normas, teisėsaugos operacijų taisykles (kurios turi atitikti žmogaus teisių normoms), taip pat aktualios ir savigynos teisės normos. Svarbu yra

atskirti šių normų reikalavimus, tačiau šių normų taikymo sritis persipina ir sunku situaciją visapusiškai įvertinti, neatsižvelgiant į visus šio reiškinio aspektus. Šiame straipsnyje bus vertinami tik ginkluoto konflikto kontekste atliekami tiksliniai nužudymai.

Tikslinis nužudymas vertintinas pagal atitiktą THT principams. Pasirenkant kariavimo metodus ar priemones, valstybės riboja THT principai. Pirmiausiai tai yra civilių ir kombatantų bei civilių objektų ir karinių objektų atskyrimo principas¹, remiantis šiuo principu draudžiami puolimai be atrankos. Antra, pasirenkant kariavimo priemones reikia laikytis nereikalingos žalos draudimo principo², taip pat išskirtinas ir proporcingumo principas³. Bet kokie kariniai veiksmai negali būti atliekami apgaule⁴. Tikslinius nužudymus įvertinsime šių principų kontekste.

Kalbant apie straipsnio naujumą, galima pabrėžti, kad šia tema buvo publikuotas J. Žilinsko ir W. Declerck straipsnis apie tikslinius nužudymus⁵, tačiau autorės straipsnyje plačiau nei J. Žilinsko straipsnyje apie tikslinius nužudymus analizuojama šios praktikos atitikimas THT nustatytiems atskyrimo ir proporcingumo principams. Tarptautinėje literatūroje šis klausimas analizuojamas gana epizodiškai, galutinių išvadų mokslininkai nepateikia, todėl tikslinga šios praktikos analizė minėtų THT principų kontekste.

Taigi, šio straipsnio **tikslas** – įvertinti tikslinio nužudymo praktikos naudojimą ginkluoto konflikto metu pagal tarptautinės humanitarinės teisės normas. Tyrimo **objektas** –

¹ 1 paprotinės THT taisyklė, įtvirtinta Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto (toliau – TRKK) parengtoje paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studijoje: „Konflikto šalys visada privalo skirti civilius ir kombatantus. Puolimas gali būti nukreiptas tik į kombatantus. Draudžiama pulti civilius gyventojus.“ 7 taisyklė: „Konflikto šalys privalo visada skirti civilinius ir karinius objektus. Puolimas gali būti nukreiptas tik prieš karinius objektus. Draudžiama pulti civilinius objektus.“ Henckaerts, J. M. *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija: indėlis į teisės viršenybės supratimą ir laikymąsi ginkluoto konflikto metu*. Santrauka lietuvių kalba. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/lit-irrc_857_henckaerts.pdf>, p. 21.

² I PP 35 straipsnio 2 dalis: „Draudžiama naudoti ginklus, šaudmenis, medžiagas ir kariavimo metodus, galinčius padaryti nereikalingos žalos ir sukelti nereikalingų kančių.“ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.

³ 14 paprotinės THT taisyklė: „Puolimai, kurių metu galima tikėtis atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams padarymo arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą, yra draudžiami.“ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 1, p. 22.

⁴ I PP 37 straipsnio 1 dalis: „Draudžiama užmušti, sužeisti arba paimti priešininką į nelaisvę, naudojantis apgaule.“ Tokį pat draudimą įtvirtina ir paprotinės THT taisyklės. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.

⁵ Žilinskas, J., Declerck, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8–18.

tarptautinės humanitarinės teisės normos, įtvirtintos 1949 m. Ženevos konvencijose ir kituose THT normas nustatančiuose dokumentuose bei nustatomos tarptautinių papročių.

Straipsnyje keliami šie **uždaviniai**: pirma, atskleisti tikslinio nužudymo sampratą; antra, įvertinti tikslinio nužudymo kaip kariavimo metodo atitiktį tarptautinėje humanitarinėje teisėje įtvirtintiems atskyrimo ir proporcingumo principams.

Atliekant tyrimą, buvo pasitelkti įvairūs bendrieji ir specifiniai teisiniai mokslinio tyrimo metodai: analizės, sisteminės analizės, analogijos, lyginamasis istorinis, lingvistinis, teleologinis ir kritinis.

TIKSLINIO NUŽUDYMO APIBRĖŽIMAS

Tikslinio nužudymo apibrėžimas pateikiamas J. Žilinsko ir W. Declerck straipsnyje: „Tai iš anksto apgalvotas konkretaus asmens (taikinio), įtariamo terorizmu, nužudymas esant tiesioginiam ar netiesioginiam valstybės valdžios pritarimui.“⁶ Ši sąvoka svarbi tuo, jog ji neapima išankstinio tikslinio nužudymo vertinimo teisėtumo (kaip nutinka tuos pačius veiksmus apibūdinant kitokiomis sąvokomis, pvz., „neteisminė egzekucija“), bet nurodo elementus, būtinus reiškinio teisinei analizei. N. Melzer apibrėžia tikslinį nužudymą kaip tarptautinės teisės subjekto atliekamą mirtinos jėgos naudojimą, kai tikslingai, iš anksto numačius siekiama nužudyti konkrečius asmenis, kurie nėra į juos besitaikančių asmenų sulaikyti.⁷ Jis išskiria penkis šios veikos elementus, skiriančius ją nuo kitų veikų:

1. Mirtinos jėgos naudojimas. Tai yra bet koks prievartinis veiksmas, nepriklausomai nuo to, kokios priemonės naudojamos, dėl kurio gali būti atimta žmogaus gyvybė.

2. Tikslas nužudyti, išankstinis nusistatymas ir apsisprendimas nužudyti. Šia veika tyčia siekiama nužudyti konkretų asmenį, asmens mirtis kyla ne dėl nusikalstamo pasitikėjimo ar neatsargumo. Taip pat tai iš anksto suplanuotas veiksmas, kurio pagrindinis tikslas yra atitinkamo konkretaus asmens mirtis, o ne kiti tikslai.

3. Taikiny yra konkretus asmuo, o ne anoniminė asmenų grupė.

4. Asmuo, į kurį taikomasi, nėra į jį besitaikančiojo valdžioje.

5. Ši veika priskiriama tarptautinės teisės subjektui.⁸

⁶ Žilinskas, J., Declerck, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8–18, p. 18.

⁷ MELZER, N. *Targeted Killing in International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 5.

⁸ Ten pat, p. 3-4.

Ši veika skiriasi nuo politinio nužudymo (angl. *assassination*, lietuvių kalboje tikslaus atitikmens nėra) taikos metu, kuris apibrėžiamas kaip privataus ar viešo asmens nužudymas dėl politinių priežasčių. Ginkluoto konflikto metu toks nužudymas (*assassination*) konstatuojamas tada, kai konkretus asmuo nužudomas naudojantis apgaule. Tuo tarpu „neteisminė egzekucija“ paprastai reiškia konkrečių įtariamų asmenų nužudymą vietoj to, kad jie būtų suimti, nors jie konkrečiu momentu nekelia neišvengiamo pavojaus.

Reiktų pažymėti, kad taikytinos teisės klausimas iš esmės remiasi atsakymu į klausimą, kokiam kontekste vykdomas tikslinis nužudymas. Jei tikslinis nužudymas įvykdomas taikos metu, ne ginkluoto konflikto kontekste, THT normos nebus taikomos, o taikytini griežtesni žmogaus teisių standartai. Jei šis nužudymas atliekamas ginkluoto konflikto metu ir su juo yra susijęs, THT normos laikytinos kaip *lex specialis* būtent toje situacijoje. Tačiau pažymėtina, kad žmogaus teisių standartai taip pat nenustoja galioti, ir, kaip bus analizuojama toliau, turi įtakos būtent tikslinių nužudymų vertinimui ir teisėtumo kriterijams. Nevyriausybinė tarptautinė organizacija *Amnesty International* irgi pabrėžia, jog tiksliniai nužudymai, atlikti ginkluoto konflikto metu, pavyzdžiui, Afganistane, Pakistane ar Somalyje, gali atitikti THT ir žmogaus teisių reikalavimus, tačiau kiti tiksliniai nužudymai, vykdomi taikos metu, turi atitikti žmogaus teises nustatančiose normose numatytas griežtas sąlygas.⁹

Taip pat galima pažymėti, kad vien tikslinio nužudymo atvejai patys savaime nesukuria ginkluoto konflikto būklės, nes jie paprastai jie neprilygsta ginkluoto konflikto metu atliekamiems karo veiksams ir nepasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo slenksčio¹⁰, taigi nesant kitų karo veiksmų, tokia situacija būtų vertinama pagal žmogaus teisių normas. Skirtumą tarp žmogaus teisių bei baudžiamojo proceso normų ir THT reikalavimų iliustruoja tai, kas leistina pagal šias normas. Bendrai tariant, taikos metu teisėsaugos institucijos gali imtis tikslinio nužudymo tik saviginos tikslais ar gindami kitus asmenis nuo neišvengiamo pavojaus, pavyzdžiui, nužudyti įkaitų pagrobėjus, kai tikima, jog įkaitų gyvybei gresia pavojus.¹¹ Ginkluoto konflikto atveju tikslinis nužudymas priklauso tik nuo asmenų statuso,

⁹ *United States of America. 'Targeted Killing' policies violate the right to life.* Amnesty International Publications, United Kingdom, 2012, p. 1.

¹⁰ Fisher, W. J. Targeted Killing, Norms and International Law. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 45, 2006-2007. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 720.

¹¹ Anderson, K. *Targeted Killing and Drone Warfare. How We Came to Debate Whether There Is a 'Legal Geography of War'*. [interaktyvus]. American University Washington College of Law Legal Studies Research Paper, April 26, 2011 [žiūrėta 2013 08 14]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824783###>, p. 3.

tai yra nuo to, ar jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose,¹² nors yra tendencija nustatyti ir papildomų reikalavimų tokių veiksmų įgyvendinimui, kaip, pavyzdžiui, kitų priemonių nebuvimas asmens keliamai grėsmei pašalinti. Taigi visų pirma būtina atskirti, kurios situacijos laikytinos ginkluotu konfliktu, o kuriose taikytinos tik žmogaus teisių normos, taip pat ginkluoto konflikto metu atskirti asmenis, tiesiogiai dalyvaujančius ginkluotame konflikte ir jame nedalyvaujančius.

IZRAELIO AUKŠČIAUSIOJO TEISMO SPRENDIMAS *TIKSLINIO NUŽUDYMO* BYLOJE

Izraelyje tikslinio nužudymo praktikos pradžia žymi 2000 m. lapkričio 9 d. įvykdytas Hussein Abayat nužudymas, kurį atliko Izraelio ginkluotosios pajėgos (angl. *Israel Defence Forces*, sutr. IDF). Jis buvo nukautas iš sraigtasparnio paleistomis trimis raketomis, žuvo ir dvi šalia stovėjusios moterys. Izraelio vyriausybė patvirtino, kad tai vykdoma vyriausybės įsakymu, taigi tai gali būti laikoma valstybės veiksmais. Izraelio Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad Izraelio vyriausybė vykdo veiksmus, kurios metu nukaunami teroristai iš Judėjos, Samarijos ir Gazos ruožo.¹³

2002 m. sausio mėn. Viešasis komitetas prieš kankinimus Izraelyje (angl. *Public Committee Against Torture in Israel*) ir Palestinos žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos bendrija pateikė ieškinį prieš Izraelio valstybę¹⁴. Pareiškėjai ginčijo šios tikslinių nužudymų praktikos teisėtumą. Tai vienas iš išsamiausių teismo sprendimų, analizuojančių būtent tikslinio nužudymo klausimą.

Normų sistema, kuri, Aukščiausiojo teismo nuomone, taikytina Izraelio kovos su teroristais situacijai, yra THT, o ginkluotas konfliktas laikytinas tarptautiniu. Teismo sprendime remiamasi A. Cassese teiginiu, kad ginkluotas konfliktas, kuris vyksta okupuotoje teritorijoje tarp okupuojančios valstybės ir sukilėlių grupių, ar jos būtų teroristinės, ar ne,

¹² Ten pat, p. 4.

¹³ Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>, įžanga.

¹⁴ LESH, M. Case Notes, The Public Committee against Torture in Israel v The Government of Israel. The Israeli High Court of Justice Targetted Killing Decision. *Melbourn Journal of International Law*, Vol. 8, 2007:373–397. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 02], p. 375.

prilygsta tarptautiniam ginkluotam konfliktui.¹⁵ Taigi šios taisyklės, kurias išvystė teismas, yra aktualios tarptautinio ginkluoto konflikto kontekste.

Svarstydamas, ar teroristai gali būti laikomi kombatantais, Teismas nusprendė, kad dėl to, jog jie naudoja teroristinius metodus, kurie neatitinka THT, ir neturi iš toli atpažįstamos emblemos, jie kombatantais negali būti laikomi.¹⁶ Taigi jie laikytini civiliais asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Pagal Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto (toliau – TRKK) parengtą studiją dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose¹⁷ galima teigti, jog šie asmenys, nuolat dalyvaujantys karo veiksmuose, bent jau netarptautinio ginkluoto konflikto metu būtų laikomi organizacijos nariais, kurie atlieka nuolatinę kovos funkciją, tai yra, nuolat grupės labai dalyvauja karo veiksmuose ir toks klasifikavimas reikštų, kad jie gali būti puolami net ir tada, kai tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. Tačiau neaišku, ar tokia nuostata gali būti perkeliama į tarptautinio ginkluoto konflikto kontekstą. Taip pat neaišku, kodėl egzistuoja tarptautinis ginkluotas konfliktas, jei viena jo šalių susideda iš civilių asmenų. Tarptautinio ginkluoto konflikto situacija ir reiškia, kad jame dalyvauja dvi šalys, turinčios atitinkamas teises ir pareigas, taigi jei laikysime, kad viena iš šalių neturi teisės atlikti karinius veiksmus, šis konfliktas bus labai asimetriškas. Šios sąlygos (dėl išskirtinio ženklo ir teroristinių metodų) taikomos ne kombatanto statusui, o karo belaisvio statusui, taigi ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai, nesilaikantys šių reikalavimų, neturi teisės į karo belaisvio statusą, tačiau visgi laikytini kombatantais, turinčiais teisę atlikti teisėtus karo veiksmus. Jeigu valstybė pripažįsta, kad jos teritorijoje vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas, tuo pačiu netiesiogiai ji pripažįsta, kad kita konflikto šalis atitinka reikalavimus, keliamus ginkluoto konflikto šaliam.

Tiesiogiai konflikte dalyvaujančiais asmenimis, Teismo teigimu, laikytini ir asmenys, kurie atitinkamai siunčia asmenį vykdyti karo veiksmus, planuoja puolimą ir priima sprendimą jį atlikti.¹⁸

Pagrindinės taisyklės, susijusios su tikslinio nužudymo teisėtumu, kurias suformulavo Izraelio Aukščiausiasis teismas šioje byloje, buvo tokios:

¹⁵ Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>, para. 18.

¹⁶ Ten pat, para. 24.

¹⁷ MELZER, *Interpretive Guidance*, op. cit. 237.

¹⁸ Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>, para. 37.

1. Valstybė turi turėti patikimų įrodymų, kad potencialus taikinytis neteko apsaugos, [teikiamos civiliams asmenims] dėl savo veiksmų;

2. Jei asmens keliamai grėsmei pašalinti įmanoma naudoti mažiau drastiškas priemones, kaip, pavyzdžiui, sulaikymas, valstybė turi šiomis galimybėmis pasinaudoti, nebent tai keltų didelį pavojų jos ginkluotųjų pajėgų narių gyvybei;

3. Iš karto po įvykdytos operacijos turi būti atliekamas išsamus ir nepriklausomas tyrimas, kad būtų nustatyta, ar ši operacija buvo pagrįsta; atitinkamais atvejais turi būti išmokama kompensacija nekaltiems civiliams;

4. Valstybė turi įvertinti iš anksto, ar tikėtina žala civiliams asmenims, susijusi su tiksliniu nužudymu, nėra didesnė už siekiamą karinį pranašumą, jei taip yra, valstybė neturi vykdyti tokios operacijos.¹⁹

Šie reikalavimai laikomi viena labiausiai išskirtinių šio sprendimo dalių. Kai kurie autoriai teigia, jog šie reikalavimai remiasi žmogaus teisių normomis, tačiau pastebėtina, kad visus šiuos reikalavimus galima pagrįsti THT normomis, tik reikalavimas imtis mažiau drastiškų priemonių labiau priskirtinas žmogaus teisių teisės sričiai.²⁰ Pirmasis reikalavimas reiškia, kad turi būti laikomasi THT nustatyto atskyrimo tarp kombatantų ir civilių principo, paskutinytis – kad atliekami veiksmai turi būti proporcingi siekiamam tikslui.

Pirmasis ir paskutinis reikalavimai bus aptarti atskirai, tačiau čia galima plačiau išanalizuoti antrąjį ir trečiąjį reikalavimus.

Teismas nustatė, kad jei asmens keliamai grėsmei panaikinti galima naudoti mažiau drastiškas priemones nei nužudymas, pavyzdžiui, galima jį suimti, apklausti, patraukti baudžiamojon atsakomybėn, turi būti pasinaudota šia galimybe, nebent tai keltų pernelyg didelę grėsmę valstybės ginkluotųjų pajėgų nariams.²¹ Ši nuostata yra susijusi su THT nustatytais atsargumo reikalavimais puolimui, tačiau tokio konkretaus reikalavimo naudoti mažiau drastiškas priemones THT normose nėra. Lesh svarsto, kad šis reikalavimas galėtų būti susijęs su tuo, kad šio konflikto metu puolami ne kariai–kombatantai, o civiliai asmenys.²² Šis reikalavimas rodo, kad sprendimui įtaką darė žmogaus teisių normos, galbūt dėl tikslinio nužudymo atitraukimo nuo tiesioginio karo veiksmų teatro yra poreikis įvesti į šią sistemą papildomas garantijas.

¹⁹ LESH, op. cit. 14, p. 386-387.

²⁰ Ten pat, p. 387.

²¹ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 18, para. 40.

²² LESH, op. cit. 14, p. 388.

Kitas reikalavimas, kurį Teismas nustatė tikslinio nužudymo praktikai, yra reikalavimas, kad po tikslinio nužudymo atlikimo būtų vykdomas nepriklausomas tyrimas dėl to, ar „tiksliai buvo nustatytas taikinytis ir dėl puolimo prieš jį aplinkybių“.²³ Izraelio ginkluotosios pajėgos vykdo vidinius tikslinio nužudymo atvejų tyrimus, tik nėra aišku, kiek jie yra nepriklausomi. Dėl informacijos įslaptinimo yra sunku į šį procesą įtraukti teisminės valdžios atstovus. Kadangi Izraelio Aukščiausiasis Teismas nenurodė, kas tai yra nepriklausomas tyrimas, taigi atliekant nurodytą nepriklausomą tyrimą lieka vietos piktnaudžiavimui. Tačiau pažymėtina, kad Izraelio Aukščiausiasis Teismas nurodė galimybę, kad pats peržiūros procesas gali būti peržiūrimas teismų, kad būtų užtikrintas reikalaujamas objektyvumas.²⁴ Šis peržiūros procesas padeda užtikrinti, kad atliekant tikslinius nužudymus bus laikomasi THT reikalavimų, taip pat nuolat peržiūrint konkrečių tikslinių puolimų aplinkybes, ateityje jie gali būti rengiami daug tiksliau. Įdomu pažymėti, kad Izraelio Aukščiausiasis Teismas 2007 m. birželio 17 d. nurodė valstybei²⁵, kad per 45 dienas ši turi jį informuoti, ar bus sudarytas nepriklausomas komitetas Saleh Shehadeh nužudymui tirti.²⁶ Valstybės prokuratūra sutiko sukurti nepriklausomą komisiją šiam nužudymui ištirti.

Taigi Izraelio Aukščiausiojo teismo sprendime nustatomi reikalavimai yra susiję su tikslinio nužudymo prigimtimi, nes tai yra konkretaus asmens nužudymas nebūtinai karo lauke ar vykstant toje vietovėje intensyviems karo veiksams, taigi kyla papildomas pavojus civiliams, kurie yra šalia asmens, į kurį taikomasi. Todėl valstybės ginkluotosios pajėgos turi imtis papildomų apsaugos priemonių, taip pat apsvarstyti ir kitas galimybes pašalinti konkretaus asmens keliamą karinę grėsmę bei nustatyti procedūrą, kurios pagalba bus peržiūrimas konkrečių sprendimų ir veiksmų teisėtumas.

ATSKYRIMO PRINCIPAS IR TIKSLINIO NUŽUDYMO PRAKTIKA

Visos THT normos yra pagrįstos kompromisu tarp karinių ir humanitarinių reikalavimų.²⁷ Viena vertus, normos turi apsaugoti asmens teises ir orumą, kita vertus,

²³ *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 18, para. 40.

²⁴ LESH, op. cit. 14, p. 390, *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 18, para. 54.

²⁵ LESH, op. cit. 14, p. 391.

²⁶ Saleh Shehadeh buvo nužudytas, ant jo namo numetus vienos tonos svorio bombą. Kartu su Shehadeh žuvo keturiolika žmonių, sužeista apie 50 žmonių. Dešimt namų buvo sugriauta visiškai, devyni iš dalies, o dar dvidešimt namų buvo apgadinti. YOAZ, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.

²⁷ Greenwood, C. Historical development and legal basis. Fleck, D. (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford University Press, New York, 1995: 1–38, p. 32.

ginkluoto konflikto metu šalys siekia karinės naudos ir sėkmės.²⁸ Šių dviejų interesų suderinimą atspindi esminė THT nuostata – atskyrimo principas, kuris yra įtvirtintas 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos Pirmojo papildomo protokolo (toliau – I PP)²⁹ 48 straipsnyje, kuriame teigiama: „Kad civiliams gyventojams ir civiliniams objektams būtų užtikrinta pagarba ir apsauga, konflikto šalys visuomet turi skirti civilius gyventojus ir kombatantus, taip pat civilinius ir karinius objektus ir atitinkamai imtis veiksmų tik prieš karinius objektus.“ Paprotinės THT studijoje nurodoma, kad tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu „[k]onflikto šalys visada privalo skirti civilius ir kombatantus. Puolimas gali būti nukreiptas tik į kombatantus. Draudžiama pulti civilius gyventojus“³⁰. Ši taisyklė – tai pagrindas karo įstatymų ir papročių kodifikavimui: visa Hagos ir Ženevos teisė yra pagrįsta šia nuostata, netiesiogiai įtvirtinta jau 1868 m. Peterburgo deklaracijoje.³¹ Šioje nuostatoje žodis „pagarba“ išreiškia nuostatą, kad civiliai asmenys ir objektai turi būti nepuolami, o „apsauga“ nurodo atlikti pozityvius pagalbos veiksmus.³² Šio principo dalis yra puolimų be atrankos draudimas.³³

Atliekant bet kokius karinius veiksmus – tame tarpe ir tikslinį nužudymą – privaloma vadovautis šiuo principu. Šio principo esmė yra skyrimas tarp asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose ir juose ne(be)dalyvaujančių. Kombatantai (kovotojai) ir civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, yra teisėti taikiniai ginkluoto konflikto metu. Pagrindinis klausimas yra tai, kuriuos asmenis laikysime kombatantais, arba asmenimis,

²⁸ *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 18, para. 22.

²⁹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolais Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*, 2000, Nr.63-1909.

³⁰ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 1, p. 21.

³¹ Pilloud, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987, para. 1863.

³² Ten pat, para. 1872.

³³ Kas laikoma puolimais be atrankos, nurodo I PP 51 straipsnis:

[...] 4. Puolimai be atrankos yra draudžiami. Puolimai be atrankos yra:

- a) puolimai, nukreipti į konkrečius karinius objektus;
- b) puolimai, kai naudojami metodai ir kariavimo priemonės, kurių negalima taikyti konkrečioms kariniams objektams; arba
- c) puolimai, kai taikomų metodų ar kariavimo priemonių sukeltų padarinių negalima apriboti taip, kaip to reikalauja šis protokolas, ir todėl jie kiekvienu atveju gali be atrankos suduoti smūgį kariniams objektams ir civiliams arba civiliniams objektams.

5. Be kitų, puolimu be atrankos reikėtų laikyti:

- a) puolimą bombarduojant bet kokiais būdais ir priemonėmis, kai vienu kariniu objektu laikomi keli aiškiai atskirti ir vienas nuo kito per atstumą esantys kariniai objektai mieste, kaime ar kitoje vietovėje, kur sutelkti civiliai arba civiliniai objektai; ir
- b) puolimą, kurio metu galima laukti atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, kas būtų pernelyg didelė kaina pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą.

[...]
[...]

tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Teroristai retais atvejais bus laikomi kombatantais (tarptautinio ginkluoto konflikto metu), dažniau laikomi arba civiliais, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, arba kovotojais, kurie turi nuolatinę kovos funkciją atitinkamoje teroristinėje organizacijoje, kuri yra ginkluoto konflikto šalis. Taigi atskyrimo principo laikymuisi būtina užtikrinti, kad puolami būtų tik tie asmenys, kurie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose arba laikytini atliekančiais nuolatinę kovos funkciją. Taigi puolimas galimas tik prieš tuos asmenis, kurie priklauso grupėms, laikytinoms ginkluoto konflikto šalimi.

Paprastai teigiama, kad kombatantas visada yra teisėtas taikiny, tačiau yra nuomonių, teigiančių, kad čia reikėtų atsižvelgti į kitus THT principus – karinio būtinumo ir apgaulės draudimo principus. A. Cassese formuluoja siaurą civilių dalyvavimo karo veiksmuose supratimą – jo teigimu, teroristai negali būti laikomi kovotojais, jie laikytini teroristais ir negali būti puolami, kai neatlieka aktyvių karo veiksmų.³⁴ Priešinga pozicija buvo išreikšta TRKK studijoje dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose, kad tų organizuotų grupių, kurios gali būti ir yra laikomos atitinkamo ginkluoto konflikto šalimi, nariai laikytini teisėtu taikiniu, jei jie atlieka nuolatinę kovos funkciją.

A. Cassese teigimu, net ir kombatantų negalima pulti, kai jie nėra karo lauke, bet ilsisi namie ar su šeima lankosi kine, nes priešus pulti galima tik tada, kai jie yra įsitraukę į karo veiksmus, o ne kai jie sudeda ginklus³⁵. A. Cassese remiasi Hagos taisyklių 23 b ir c dalimis. Jos teigia, kad draudžiama naudojantis išdavyste nužudyti ar sužeisti asmenis, priklausančius priešiška šaliai ar kariuomenei, taip pat draudžiama nužudyti ar sužeisti priešą, kuris sudėjęs ginklus ar nebegalėdamas gintis, pasiduoda savo valia³⁶. Taigi čia nekalbama apie asmenis, kurie tiesiog konkrečiu momentu tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, tačiau kalbama apie apgaulės draudimą ir asmenų *hors de combat* apsaugą. Taigi, autorės nuomone, reiktų skirti situacijas, kai karys tiesiog ilsisi tarp kovos veiksmų, valgo, miega, dalyvauja pasiruošime karo veiksmams ir vėl į juos įsitraukia, tačiau yra tarnyboje ir ruošiasi toliau dalyvauti karo

³⁴ Cassese, A. *Expert Opinion On Whether Israel's Targeted Killings of Palestinian Terrorists is Consonant with International Humanitarian Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14] <<http://www.stoptorture.org.il/files/cassese.pdf>>. p 14-15.

³⁵ Ten pat, p. 8 (išnašose).

³⁶ 1899 m. liepos 29 d. Konvencija (II) dėl žemės karo įstatymų ir papročių ir jos priedas: Žemės karo įstatymų ir papročių taisyklės (*Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>>. 23 str.

veiksmuose, nuo tų atvejų, kai jis atšaukiamas iš tarnybos į atostogas su šeima ar panašiais atvejais, nes kitaip kombatantų statusas supanašėtų su civilių asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, statusu, kadangi juos būtų galima pulti tik tada, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, o ne kai ilsisi, miega ar planuoja ateities išpuolius.

Taip pat šiuo klausimu paminėtina ir I PP 52 straipsnio 3 dalis, kuri teigia, kad „[t]uo atveju, kai abejojama, ar objektas paprastai skirtas civiliniams tikslams, pavyzdžiui, bažnyčia, gyvenamasis namas ar kiti gyvenamieji pastatai arba mokykla, nenaudojami efektyviai padėti karo veiksmams, manoma, kad toks objektas naudojamas civiliniams tikslams.“ Šio straipsnio 2 dalis nustato, kad „[p]uolami tik kariniai objektai. Kalbant apie objektus, kariniais objektais laikomi tie, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą.“

J. Žilinsko ir W. Declerck straipsnyje³⁷ šios nuostatos minimos kaip pagrindas, jog puolimas prieš karinius objektus turi atitikti minėto straipsnio 2 dalyje keliamus reikalavimus – autorių teigimu, šie veiksmai turi suteikti efektyvų karinį pranašumą. Šis principas kitame sakinyje pagal analogiją pritaikomas puolimui prieš kombatantus – kombatantas, kuris neprisideda prie priešų karinių veiksmų ir praleidžia laiką su savo šeima, šiuo atveju jo ar jos nužudymas nesuteikia tiesioginio karinio pranašumo. Tačiau reikia pažymėti, kad, pirma, I PP 52 straipsnio 2 dalyje išvardinti reikalavimai taikomi ne puolimo veiksmams, o patiems kariniams objektams apibrėžti. Jei objektas atitinka šiuos reikalavimus, bet kokie puolimai prieš jį, atsižvelgiant į proporcingumo principą, laikytini teisėtais. Antra, 52 straipsnis apima civilių objektų apsaugą, o ne civilių asmenų apsaugą. Šitokių reikalavimų puolant kombatantus – įvertinti jų nužudymo atveju būsiantį karinį pranašumą – THT nekelia, nes priešų karinių pajėgų mažėjimas savaime reiškia atitinkamą karinį pranašumą. Teiginyje „mūsų nuomone, priešų kombatantas, kuris neprisideda prie priešų karinių veiksmų, kai jis ar ji praleidžia laiką su savo šeima, ir tokiose aplinkybėse šio asmens nužudymas nesuteikia

³⁷ „Tuo atmetamas teiginys, kad karo metu teisėtai taikantis nebuvo būtina, kad asmuo, į kurį taikomasi, yra iš tiesų įsitraukęs į karo veiksmus, o jis galėjo būti nukaunamas bet kuriuo laiku ir bet kurioje vietoje. Mes remiame tokią poziciją, kaip kylančią iš I PP 52 straipsnio 3 dalies, ir manome, kad bet koks karinis objektas gali būti puolamas tik tada, jei jis atitinka nurodytas sąlygas, iš kurių viena yra tai, kad taikinytis tuo metu turi prisidėti prie priešų karinių veiksmų taikymosi metu, ir jo sunaikinimas ar nužudymas turi suteikti aiškų karinį pranašumą būtent taikymosi laiko aplinkybėmis. Mūsų nuomone, priešų kombatantas, leidžiantis laiką su savo šeima, neprisideda prie priešų karinių veiksmų, ir tokiose aplinkybėse jo ar jos nužudymas nesuteikia tiesioginio karinio pranašumo. Toks nužudymas galbūt neprilygtų klastai, tačiau tokiu negarbingu elgesiu nepaisoma bendrųjų žmoniškumo ir humanitarinės teisės principų.“ Žilinskas, J., Declerck, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8–18, p. 12.

tiesioginio karinio pranašumo,“ galima išvelgti kelias situacijas, kurios reikalautų skirtingo teisinio vertinimo. Jei kombatantas yra fronte ir dalyvauja ginkluotame konflikte, tikrai jis neturės galimybės praleisti laiko su savo šeima, tačiau kai kuriuo laiku bus galima sakyti, kad jis neprišededa prie priešo karinių veiksmų, pavyzdžiui, kaip jau minėta, kai jis valgo, miega, praleidžia savo laisvalaikį. Skiriamoji riba turėtų būti tai, ar konkretus karys yra tarnyboje, ar visgi jis yra atšauktas ir atostogauja, tuo būdu praktiškai netekdamas kombatanto statuso (tuo pačiu ir privilegijos atlikti karinius veiksmus). Taip teigia ir Ben-Naftalli bei Michaeli, nurodydami, kad kombatantai neturi civiliams taikomos apsaugos, ir yra teisėti kariniai taikiniai, nepriklausomai nuo konkrečios jų buvimo vietos ir to fakto, kad jie nėra įsitraukę į jokią priešui grėsmingą veiką, nors reikia pažymėti, kad į juos daug rečiau taikomasi, kai jie yra toliau nuo karo veiksmų vietos.³⁸

Esminis dalykas svarstant apie atskyrimo principą yra ne atskirti, ar konkretaus kombatanto nužudymas suteiks karinį pranašumą, o atskirti, ar konkretus asmuo yra kombatantas, ar ne. Esminiai teisiniai kriterijai jau buvo anksčiau išdėstyti, jų praktinis pritaikymas būtent tikslinio nužudymo atveju bus toliau analizuojamas.

Kaip jau buvo minėta, Izraelio Aukščiausiasis teismas savo *Tikslinio nužudymo* sprendime pažymėjo, kad siekiant taikytis į civilį asmenį, tiesiogiai dalyvaujantį karo veiksmuose, reikia turėti pagrįstos informacijos dėl tokio jo statuso³⁹. Šis principas taip pat taikytinas ir tais atvejais, kai ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai laikytini kombatantais ar kovotojais, tada besitaikanti šalis turi turėti pagrįstos informacijos, kad konkretus asmuo tikrai priklauso priešingos šalies ginkluotosioms pajėgoms, tai ypač aktualu netarptautinio ginkluoto konflikto metu, kai konflikto šalies dalyviai neišsiskiria iš civilių gyventojų. Tai informacija apie konkretų asmenį ir jo veiklos pobūdį. Esant abejonei dėl asmens statuso, turi būti atsakingai įvertinta turima informacija, ar ji yra pakankama, kad būtų galimas puolimas prieš šį asmenį, negalima pulti asmens, kuris tiesiog atrodo įtartinais.⁴⁰ Žinoma, visada išlieka vertinimo nuožiūros laisvė.

³⁸ Ben-Naftali, O., Michaeli, K. R. 'We Must Not Make a Scarecrow of the Law': A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings. *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, 2003:233–292, WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 280. TRKK II PP komentare taip pat pabrėžiama, kad asmenys, priklausantys ginkluotosioms pajėgoms ar ginkluotoms grupėms, gali būti puolami bet kada. Pilloud, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987, (Protocol II), para. 4789.

³⁹ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 18, para. 40.

⁴⁰ Ten pat; Henckaerts, J.-M., Doswald-Beck, L. (eds.) *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules. Vol. II – Practice. Cambridge University Press, 2005; Vol. I, p. 24.

Šio Izraelio Aukščiausiojo Teismo sprendimo ir Teismo nurodyto kriterijaus kritikas G. Levy pažymi, kad šios nuostatos yra suformuluotos taip, kad palieka sprendimą, ar surinkta pakankamai informacijos, atlikti Izraelio žvalgybai. Pasak G. Levy, šį reikalavimą taiko tie patys asmenys, kurie ir atlieka tikslinius nužudymus. Tačiau taip pat nėra aišku, koks kitas subjektas galėtų spręsti dėl šio klausimo, nes visi sprendimai priimami remiantis žvalgybine informacija, taigi nėra realistiška tikėtis, kad kažkokia nepriklausoma institucija prieš puolimą nuspręstų, ar surinkta pakankamai informacijos atitinkamai operacijai pagrįsti.⁴¹ Šių standartų taikymą galima siūlyti patikrinti, atliekant tikslinių nužudymų patikrinimą po puolimo, ką siūlo ir Izraelio Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas peržiūrą po tikslinio nužudymo įvykdymo kaip vieną iš keturių pagrindinių reikalavimų tikslinių nužudymų atlikimui.

TIKSLINIO NUŽUDYMO PRAKTIKOS ATITIKTIES PROPORCINGUMO PRINCIPUI ASPEKTAI

Tikslinio nužudymo praktika turi atitikti ne tik atskyrimo, bet ir proporcingumo principą. Proporcingumo principas yra įtvirtintas paprotinėje THT. Paprotinės THT studijos suformuluotoje 14 taisyklėje nustatoma, jog „[p]uolimai, kurių metu galima tikėtis atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams padarymo arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą, yra draudžiami.“⁴² Ši nuostata taikytina tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Šis principas yra įtvirtintas I PP 51 straipsnio 5 dalies b punkte. 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos Antrojo papildomojo protokolo (toliau – II PP)⁴³ tekste tiesiogiai šis principas neminimas, bet jį galima išvesti iš humaniško elgesio principo. Šis principas taip pat buvo įtvirtintas Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų II pakeisto protokolo 3 straipsnio 8 dalyje.⁴⁴ Karinis pranašumas čia suprantamas kaip visos operacijos

⁴¹ LESH, op. cit. 14, p. 387-388.

⁴² *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 1, p. 22.

⁴³ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1910.

⁴⁴ 3 straipsnis:

„[...] 8. Ginklus, kuriems taikomas šis straipsnis, draudžiama naudoti nesirinktinai. Naudojimas nesirinktinai reiškia bet kokį šių ginklų panaudojimą:

[...] c) kai tikėtina, kad dėl to atsitiktinai žus, bus sužaloti civiliai asmenys, bus pakenkta civiliniams objektams ir kuris yra per daug pavojingas lyginant su laukiamu konkrečiu ir tiesioginiu kariniu pranašumu.“ Protokolas dėl minų, minų-spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d. (II protokolai, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.), *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 83-2312.

bendras karinis pranašumas. I PP ir II PP komentaruose pažymima, kad žodžiai „konkretus ir tiesioginis“ karinis pranašumas naudojami siekiant nurodyti, kad šis pranašumas turi būti esminis ir pakankamai artimas, o ne sunkiai įsivaizduojamas ar atsirandantis tik po ilgo laiko.⁴⁵ Asmenys, planuojantys, sprendžiantys ar vykdantys puolimus, turi priimti sprendimus, remdamiesi visais įmanomais informacijos šaltiniais, kurie jiems yra prieinami atitinkamo sprendimo priėmimo laiku.⁴⁶

Taigi tikslinio nužudymo kaip karo veiksmo atveju proporcingumo principo laikymosi klausimas kyla, kai su asmeniu, kuris nužudomas, žūva pašaliniai asmenys. Tada reiktų vertinti, ar tokie veiksmai, siekiant nužudyti priešininką, pateisinami jų proporcingumo kariniam pranašumui aspektu. Jei vieną asmenį nukaunant žūva keli ar keliolika civilių, tai rodo, kad išpuolį planavę asmenys prieš išpuolį ėmėsi nepakankamai apsaugos priemonių ir neišanalizavo situacijos, kad nukentės tiek nekaltų asmenų, o jei apie aukas buvo žinoma iš anksto, tada proporcingumo principas tokiu atveju būtų pažeistas itin sunkiai. Šio principo ribų negalima iš anksto apibrėžti tiksliai, kiekvienoje situacijoje jis analizuotinas ir vertintinas atskirai.

Vienas tokio išpuolio pavyzdys galėtų būti minėtas Saleh Shehadeh nužudymas 2002 m. liepos 22 d. Tą dieną Izraelio oro pajėgos numetė vienos tonos svorio bombą ant pastato, kuriame slėpėsi Shehadeh. Jo namas buvo pastatytas tankiai apgyvendintame Gazos miesto rajone, ir sprogimas sunaikino daug šalimais stovėjusių namų. Iš viso žuvo 15 žmonių, įskaitant Shehadeh, jo žmoną ir devynis vaikus, apie 50 žmonių buvo sužeista.⁴⁷ 2008 m. buvo įsteigtas komitetas šio įvykio tyrimui, jo iniciatoriai siekė, kad asmenys, įsakę atlikti šį puolimą, turėtų būti patraukti atsakomybėn⁴⁸. Pranešime buvo teigiama, jog Shehadeh nužudymas buvo būtinas, nes teroristinių veiksmų visuma Izraelyje nuo 2000 m. prilygo ginkluotam konfliktui. Komisija teigė, kad jau iš pirmo žvilgsnio matoma, kad šis išpuolis buvo neproporcingas, su tuo sutiko tiek komisija, tiek didžioji dalis karininkų, kurie buvo susiję su operacijos planavimu ir įgyvendinimu. Jie teigė, kad, jei būtų numatę, kokias iš

⁴⁵ *Customary international humanitarian law*, Vol. I, op. cit. 40, p. 50; *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), para. 2209.

⁴⁶ *Customary international humanitarian law*, Vol. I, op. cit. 40, p. 50.

⁴⁷ Yoaz, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.

⁴⁸ Ravid, B. 'Israel's 2002 hit of Hamas leader was justified, despite civilian casualties' [interaktyvus] *Haaretz*, 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 13], <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-s-2002-hit-of-hamas-leader-was-justified-despite-civilian-casualties-1.346067>>.

tikrųjų pasekmes turės ši operacija, tikrai nebūtų jos vykde.⁴⁹ Esminė tokio reiškinio priežastis buvo „nepilna, netikslinga ir nenuosekli žvalgybinė informacija dėl civilių buvimo pastatuose, kurie jungiasi su Shehadeh namu (garaže ir nameliuose), kur žuvo didžioji dalis civilių asmenų“.⁵⁰ Taigi buvo pripažinta, kad per daug dėmesio buvo skirta Shehadeh nužudymui, o per mažai svarstytos galimos civilių mirtys. Taigi buvo pripažinta, kad šis išpuolis buvo neproporcingas siekiamam tikslui, tačiau kaltė už tai priskiriama prastai žvalgybinei informacijai ir dėmesio civilių apsaugai stoka, o asmenų, vykdžiusių šią operaciją, siūlyta netraukti baudžiamojon atsakomybėn.⁵¹

Taigi proporcingumo principo įgyvendinimui svarbu yra paruošiamieji veiksmai ir žvalgybinė informacija, kurios pagrindu atliekama atitinkama operacija, taip pat labai svarbus ir tyrimas, atliekamas po operacijos, kuriuo būtų siekiama nustatyti, ar tikslinio nužudymo vykdymas atitiko THT principus, o jei ne – nustatyti priežastis ir jas pašalinti.

IŠVADOS

Tikslinį nužudymą galima apibrėžti kaip tarptautinės teisės subjekto atliekamą mirtinos jėgos naudojimą, kai tikslingai, iš anksto numačius siekiama nužudyti konkrečius asmenis, kurie nėra į juos besitaikančių asmenų sulaikyti. Tokios praktikos naudojimas ginkluotojo konflikto metu vertintinas tiek pagal THT normas, tiek, kiek jos taikytinos, pagal žmogaus teisių normas.

Tikslinio nužudymo praktika gali būti laikoma teisėta kovos priemone pagal THT, jeigu jos atlikimą reglamentuojančios taisyklės ir praktinis atlikimas atitinka kombatantų ir civilių atskyrimo bei proporcingumo principus. Vadinas, tikslinių nužudymų praktika teisėta gali būti tik tada, kai juos atliekančios karinės pajėgos turi pakankamos ir pagrįstos informacijos apie asmens, į kurį taikomasi, dalyvavimą karo veiksmuose priešingos šalies labui, ir įsitikina, kad nebus taikomasi į asmenis, nedalyvaujančius ginkluotame konflikte ir su juo nesusijusius, tai yra, kad bus užtikrinamas atskyrimo ir proporcingumo principų laikymasis. Atsižvelgiant į šios praktikos vykdymo ypatumus ir siekdamas užtikrinti, kad tikslinio nužudymo praktikos metu būtų laikomasi minėtų principų, valstybės privalo nustatyti visų tikslinio nužudymo atvejų objektyvios peržiūros mechanizmą.

⁴⁹ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Salah Shehadeh - Special Investigatory Commission*. [interaktyvus]. Report. 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 14]. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Salah_Shehadeh-Special_Investigatory_Commission_27-Feb-2011>, para. 10.

⁵⁰ Ten pat, para. 11.

⁵¹ Ten pat, para. 14.

LITERATŪRA

1. 1899 m. liepos 29 d. Konvencija (II) dėl žemės karo įstatymų ir papročių ir jos priedas: Žemės karo įstatymų ir papročių taisyklės (Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>>.
2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). Valstybės žinios, 2000, Nr.63-1909.
3. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910.
4. Anderson, K. *Targeted Killing and Drone Warfare. How We Came to Debate Whether There Is a 'Legal Geography of War'*. [interaktyvus]. *American University Washington College of Law Legal Studies Research Paper*, April 26, 2011 [žiūrėta 2013 08 14]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824783##>.
5. Ben-Naftali, O., Michaeli, K. R. 'We Must Not Make a Scarecrow of the Law': A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings. *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, 2003:233–292, West-Law, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 280.
6. Cassese, A. *Expert Opinion On Whether Israel's Targeted Killings of Palestinian Terrorists is Consonant with International Humanitarian Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14] <<http://www.stoptorture.org.il/files/cassese.pdf>>. p 14-15.
7. Fisher, W. J. Targeted Killing, Norms and International Law. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 45, 2006-2007. West-Law, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 720.
8. Greenwood, C. Historical development and legal basis. Fleck, D. (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford University Press, New York, 1995: 1–38.
9. Henckaerts, J. M. *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija: indėlis į teisės viršenybės supratimą ir laikymąsi ginkluoto konflikto metu*. Santrauka lietuvių kalba. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/lit-irrc_857_henckaerts.pdf>.
10. Henckaerts, J.-M., Doswald-Beck, L. (eds.) *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules. Vol. II – Practice. Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0-521-00528-9.
11. *Israel Ministry of Foreign Affairs, Salah Shehadeh - Special Investigatory Commission*. [interaktyvus]. Report. 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 14]. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Salah_Shehadeh-Special_Investigatory_Commission_27-Feb-2011>.
12. Lesh, M. Case Notes, The Public Committee against Torture in Israel v The Government of Israel. The Israeli High Court of Justice Targetted Killing Decision. *Melbourn Journal of International Law*, Vol. 8, 2007:373–397. West-Law, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 02], p. 375.
13. Melzer, N. *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, Geneva, 2009.
14. Melzer, N. *Targeted Killing in International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2008.
15. Pilloud, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
16. Ravid, B. 'Israel's 2002 hit of Hamas leader was justified, despite civilian casualties' [interaktyvus] *Haaretz*, 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-s-2002-hit-of-hamas-leader-was-justified-despite-civilian-casualties-1.346067>>

17. Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>
18. *United States of America 'Targetted Killing' policies violate the right to life*. Amnesty International Publications, United Kingdom, 2012.
19. Yoaz, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.
20. Žilinskas, J., Declerck, W. Targetted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8—18.

THE EVALUATION OF THE PRACTICE OF TARGETTED KILLINGS ACCORDING TO THE NORMS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Violeta Vasiliauskienė*
Mykolas Romeris University

Summary

The article analyses the practice of targetted killings, that is, the use of lethal force by a subject of international law against particular persons which are not detained by people attacking them. The article evaluates the use of this practice in the international or non-international armed conflict and explores whether this practice does not infringe the principles of distinction and proportionality of international humanitarian law. It is necessary to ensure in the context of the principle of distinction that the targetted killings are effected only against persons taking direct part in the hostilities. The principle of proportionality requires that the damage to civilians and civilian objects is to be avoided during the practice of targetted killings.

Keywords: targetted killings, international humanitarian law, the principle of distinction, the principle of proportionality.

Violeta Vasiliauskienė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė teisė, Europos Sąjungos teisė, administracinė teisė.

Violeta Vasiliauskienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lector. Research interests: international public law, European Union law, administrative law.